

В. В. МАСИЧ

докторант

Харківська інженерно-педагогічна академія

ДЕФІНІЦІЯ “ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ” ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

У теорії педагогічної освіти досить ґрунтовно здійснено вивчення професійної компетентності, що означає сукупність професійно обумовлених вимог до педагога і вживається з такими термінами, як “кваліфікаційна характеристика”, “професіограма особистості”, “професійна готовність”, “професіоналізм” тощо. Професійна компетентність педагога представляє собою єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, що характеризує його професіоналізм. Існують різні класифікації видів професійної компетентності: предметна, методична, діагностична, інноваційна та дослідницька; спеціальна, соціальна, особистісна, індивідуальна, екстремальна тощо. Педагогічна компетентність передбачає, що людина, яка є професіоналом у галузі педагогіки, здатна раціонально використовувати всю сукупність цивілізованого досвіду в процесі навчання та виховання – отже, достатньою мірою володіє способами і формами доцільної педагогічної діяльності та відносин.

Ключові слова: професійна компетентність, професіоналізм, професійна готовність, професійна кваліфікація, професійна майстерність, професіограма особистості, професійно-педагогічна компетентність.

Перебудова соціально-економічних відносин в Україні зумовлює модернізацію багатьох соціальних інститутів, у тому числі й системи освіти. Назріла необхідність зближення системи вищої освіти європейських країн і вироблення єдиних поглядів в оцінюванні якості освіти загалом. Це пов'язано з тим, що оцінку праці будь-якого фахівця дає роботодавець, який оцінює компетентність співробітника, а не його кваліфікацію.

Мета статті – розглянути суть дефініції “професійна компетентність” у педагогічній літературі.

Дефініція “професійна компетентність” має досить широке значення. Філософськи її можна розглядати як співвідношення професіоналізму і дилетантства з точки зору наявності зв'язку між ними, оскільки непрофесійність є однією з форм професіоналізму, внаслідок чого можливо здійснити рівневий аналіз професіоналізму фахівця. Так, А. Маркова поняттям “професіонал” позначає найвищий рівень володіння професією. “Професіонал – це більше, ніж новатор, дослідник, майстер, професіонал, – це як би все разом узятє” [1, с. 115].

Професіоналізм діяльності як якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і вмінь, у тому числі заснованих на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних завдань, дає змогу “здійснювати діяльність з високою і стабільною продуктивністю” [2, с. 27].

Досліджуючи трансформацію досвіду в компетенції під час навчання професіоналів-практиків, Чаппелл і Б. Мелвілл [3, с. 17], пропонують “комплексний підхід” до концептуалізації професійної компетентності. Автори визначають компетентного професіонала як людину, яка має атрибути, необхідні для виконання роботи за відповідними стандартами діяльності. Акцентовано на трьох ключових елементах-атрибутах, досвіді діяльності (наприклад, знання, вміння, навички і ставлення), продуктивності (ролі і завдання) і стандартах (оцінювання продуктивності). Ці дослідники розмежовують продуктивність, яка безпосередньо спостерігається, і компетентність, яку не можна безпосередньо спостерігати, але яка може бути визначена в поєднанні продуктивності з ознаками володіння іншими атрибутами, такими як спеціальні знання і навички [4, с. 20].

Б. Гершунський [5, с. 69], досліджуючи предметне наповнення категорії “освіта”, вважає професійну компетентність певним результативним компонентом освітньої діяльності. Автор зазначає: “В умовах природного поділу праці кожній людині доводиться самовизначатися у виборі тієї або іншої професії або спеціальності. Важливо враховувати, однак, не лише економічну ефективність поділу праці, а й особистісні потреби найбільш повної життєвої самореалізації у відповідності зі своїми здібностями та інтересами. Ясно, що така самореалізація можлива лише в обмеженій сфері трудової діяльності, в якій людина повинна бути професійно компетентною [5, с. 69].

Учені (Л. Захарова, В. Соколова, В. Соколов) вважають, що “під професійною компетентністю доцільно розуміти здібність ефективно вирішувати практичні завдання із соціалізації особистості, що розвивається, забезпеченню внутрішніх умов діяльній інтеграції особистості в суспільство шляхом розвитку ціннісних орієнтацій, орієнтованості в природі, суспільстві, духовному досвіді людей, самому собі, формування практичних вмінь, діяльній соціально бажаної... самореалізації...” [6].

Ю. Татур визначає професійну компетентність фахівця з вищою освітою як “проявлені ним на практиці прагнення і здатність реалізувати свій потенціал для успішної творчої діяльності в професійній і соціальній сферах, усвідомлюючи соціальну значущість та особистісну відповідальність за результати цієї діяльності і необхідність її постійного вдосконалення” [7]. При цьому вчений вирізняє компетентність у загальнонауковій сфері, що є підґрунтям відповідної професії; компетентність у широкій (інваріантній до різних спеціальностей) галузі професійної діяльності; компетентність у вузькій (спеціальній) галузі професійної діяльності [7].

Теорію загальної професійної компетентності переконливо обґрунтував П. Хагер [8, с. 17–19], визначаючи її як утворення з шарів компетентностей за диференційованими видами загальної професійної діяльності, а компетенції, це дискретні об’єкти, які утворюють часткові компетентності і розвиваються впродовж життя людини та є релевантними впродовж професійної діяльності. При цьому професійна діяльність може вимагати не

лише практичних, а й інтелектуальних умінь, а також спеціальних здібностей, готовності до реалізації цих видів діяльності, наявності певних соціально-особистісних характеристик.

У теорії педагогічної освіти досить ґрунтовно здійснено вивчення професійної компетентності, що означає сукупність професійно обумовлених вимог до педагога і вживається з такими термінами, як “кваліфікаційна характеристика”, “професіограма особистості”, “професійна готовність”, “професіоналізм” (Е. Зеєр, Н. Кузьміна, Є. Рогов та ін.). Загалом, названі педагогічні категорії визначають смислові відтінки і вживаються в різних контекстах, характеризуючи одну й ту ж проблему.

Так, учені під терміном “професійна компетентність педагога” розуміють єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, що характеризує його професіоналізм. Автори вважають, що теоретична готовність полягає не лише у володінні якоюсь сукупністю знань, а й у творчій діяльності, яка багато в чому залежить від уміння викладача педагогічно мислити, що, в свою чергу, залежить від наявності у викладача аналітичних, прогностичних, проєктивних і рефлексивних умінь [9, с. 40].

Л. Хоружа [10, с. 18] розглядає професійну компетентність педагога як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду та особистісних якостей, які забезпечують ефективність і результативність його педагогічної діяльності.

В. Адольф [11, с. 118] вважає, що професійна компетентність педагога є складним утворенням, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу; узагальнене особистісне утворення, що містить теоретико-методологічну, культурологічну, предметну, психолого-педагогічну і технологічну готовність до продуктивної педагогічної діяльності.

На думку С. Молчанова, професійна компетентність педагога є сукупністю професійних компетенцій, що пов’язані з проведенням різних форм занять, виховних заходів, підготовкою до навчальних занять тощо [12, с. 6].

У своїх працях Т. Браже [13] стверджує, що професійна компетентність фахівця визначається не лише професійними базовими (науковими) знаннями та вміннями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, розумінням себе й навколишнього світу, стилем взаємин із людьми, з якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу. Вчений зазначає, що професійна компетентність як багатофакторне явище містить і ціннісні орієнтації, і стиль спілкування з людьми, моральну та мовленнєву культуру особистості тощо [13].

А. Деркач [14, с. 446–448], розглядаючи змістовий бік компетентності в контексті професіоналізму особистості педагога, професійну компетентність розуміє як здатність до вирішення певного класу завдань. У зв’язку з цим, вчений виділяє декілька видів компетентності: предметну, методич-

ну, діагностичну, інноваційну та дослідницьку. Їх сформованість лежить в основі професіоналізму педагога, який має три боки: ефективно з високою результативністю виконання видів педагогічної діяльності; повноцінне гуманістично орієнтоване педагогічне спілкування, спрямоване на забезпечення співпраці з іншими учасниками педагогічного процесу; зрілість особистості педагога, що характеризується поєднанням професійно значущих якостей, необхідних для високорезультативної діяльності та гуманістично орієнтованого спілкування.

І. Колеснікова [15, с. 3], розглядаючи поняття “педагогічна компетентність”, зазначає, що вона є інтегральною професійно-особистісною характеристикою, яка визначає готовність і здатність виконувати педагогічні функції відповідно до прийнятих у соціумі норм, стандартів, вимог, а також виражає те загальне, що притаманне історично-конкретному носію педагогічної професії, що робить його причетним до педагогічного співтовариства і певної педагогічної культури. Отже, педагогічна компетентність передбачає, що людина, яка є професіоналом у галузі педагогіки, здатна раціонально використовувати всю сукупність цивілізованого досвіду в процесі навчання і виховання – отже, достатньою мірою володіє способами і формами доцільної педагогічної діяльності та відносин.

Л. Банашко і О. Севастьянова [16] розглядають професійну компетентність педагога як сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат, при цьому на перший план висувуються внутрішні чинники педагога: особистісні якості, тобто структура особистісних здібностей і рис характеру, його загальна культура, управлінські та організаторські можливості, а вже потім – кваліфікаційна компетентність, яка передбачає знання, вміння, навички з отриманої спеціальності.

Повністю підтримуємо думку В. Лозової, яка стверджує, що компетентність викладача має “інтегративну природу, тому що її джерелом є різні сфери культури (духовної, громадської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної тощо), вона вимагає значного інтелектуального розвитку, включає аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси” [17, с. 5]. Автор також зазначає, що компетентність “включає екологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну, етичну та інші складові змісту його підготовки та передбачає нарощування знань, умінь, досвіду професійно-особистісного саморозвитку творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення” [17, с. 5].

Досить часто вчені (О. Дубасенюк, Е. Лузік, Є. Павлютенков, В. Свистун, Л. Шовкун та ін.) професійну компетентність фахівця у сфері освіти розглядають як професійно-педагогічну компетентність. Так, О. Дубасенюк розглядає професійно-педагогічну компетентність як “сукупність умінь майбутнього педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного вирішення професійних завдань”

[18, с. 71], компонентами якої є: компетентність у галузі теорії та методики виховного процесу, його мети, завдань, принципів, закономірностей, змісту, способів, форм методів; компетентність у сфері фахових предметів та знання того, як зробити сам процес виховання та зміст предмета провідними способами виховання учнів; соціально-психологічна компетентність у галузі спілкування; диференціально-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості; аутопсихологічна компетентність у сфері переваг та недоліків професійної діяльності та особистості.

Також професійно-педагогічну компетентність науково-педагогічних працівників розглядають як: інтегральну характеристику, підсумок його внутрішньоінтелектуальної та емоційно-почуттєвої роботи, у процесі якої зовнішнє, проходячи через суб'єктність особистості, та, переломлюючись через її життєвий і професійний досвід, переосмислюється, опрацьовується і засвоюється нею, породжуючи педагогічну культуру та формуючи індивідуальний стиль навчально-виховної роботи, що характеризує певний рівень розвитку педагогічної діяльності та є синтезом наукових знань, умінь і навичок методичної творчості та особистісних якостей педагога (Е. Лузік, В. Свистун, Л. Шовкун); форму виконання ним своєї діяльності, зумовленої глибокими знаннями властивостей перетворюваних предметів (людина, група, колектив), вільним володінням змістом власної праці, а також її відповідністю професійно важливим якостям педагога, його самооцінка, ставлення до праці [19, с. 65].

Висновки. У результаті наукових досліджень, ученими [20, с. 41–42] було сформульовано загальні вимоги до професійної компетентності майбутнього науково-педагогічного працівника, що включають: високу професійну компетентність, яка передбачає глибокі знання і широку ерудицію в науково-предметній галузі, нестандартне творче мислення, володіння інноваційною стратегією і тактикою, методами вирішення творчих завдань тощо; психолого-педагогічну компетентність, яка включає знання основ педагогіки та психології, медико-біологічних і психофізіологічних аспектів інтелектуальної діяльності, володіння сучасними методами, засобами, методиками, технологіями та організаційними формами навчання та виховання, формування і розвитку особистості вихованця тощо; соціально-економічну компетентність, яка передбачає знання глобальних, соціально-економічних і технологічних процесів розвитку цивілізації і функціонування сучасного суспільства, а також основ соціології, економіки, менеджменту і права; комунікативну компетентність, яка включає розвинене літературне усне і письмове мовлення, володіння іноземними мовами, сучасними технологіями, ефективними прийомами і методами міжособистісного спілкування тощо; високу професійну й загальну культуру, яка передбачає науковий світогляд, стійку систему духовних, культурних, моральних та інших цінностей в їх національному і загальнолюдському вимірі.

Список використаної літератури

1. Маркова А. К. Психология труда учителя : книга для учителя / А. К. Маркова. – Москва : Просвещение, 1993. – 192 с.
2. Богданов Е. Н. Введение в акмеологию / Е. Н. Богданов. – Калуга : КГГТХ, 2000. – 97 с.
3. Chappell. Professional Competence and the Initial and Continuing Education of NSW TAFE Teachers RCVET / Chappell, B. Melville ; University of Technology. – Sydney : Sydney, 1995.
4. Gonczi, P. Hager & L. Oliver Establishing Competency-Based Standards in the Professions NOOSR Research Paper No. 1. – AGPS : Canberra, 1990.
5. Гершунский Б. С. Философское образование для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – Москва : Совершенство, 1998. – С. 69.
6. Захарова Л. Н. Профессиональная компетентность. Умения и психолого-педагогическое проектирование : учеб. пособ. / Л. Н. Захарова, В. В. Соколова, В. М. Соколов. – Нижний Новгород, 1995. – 136 с.
7. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
8. Hager P. Conceptions of Competence. Philosophy of Education [Electronic resource] / P. Hager. – 1993. – Mode of access: http://www.ed.uiuc.edu/EPS/PES-Yearbook/93_docs/HAGER.HTM.
9. Слостенин В. А. Педагогика / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – Москва : Школа-Пресс, 1997.
10. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / Л. Л. Хоружа. – Київ, 2003. – 351 с.
11. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф. – Красноярск : КрГУ, 1998. – 286 с.
12. Молчанов С. Г. Профессиональная компетентность в системах аттестации, управления, повышения квалификации и профессиональной деятельности / С. Г. Молчанов. – Челябинск : ИДПОПР, 2001.
13. Браже Т. Г. Инженеры и врачи о гуманитарных знаниях и общей культуре как интегральной характеристике личности / Т. Г. Браже // Интеграционные процессы в образовании взрослых : матер. науч.-практ. конф. / под ред. Ю. Н. Кулюткина и др. – Санкт-Петербург, 1997. – С. 73–76.
14. Акмеология : учебник / под ред. А. А. Деркача. – Москва : РАГС, 2002. – 681 с.
15. Колесникова И. А. О феномене педагогического мастерства / И. А. Колесникова // Интегрированные основы педагогического мастерства : сб. матер. межвуз. науч.-практ. конф. – Санкт-Петербург, 1996. – 87 с.
16. Банашко Л. В. Концепція педагогічної компетентності. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти [Електронний ресурс] / Л. В. Банашко, О. М. Севастьянова, Б. С. Кришук, С. І. Тафінцева. – Режим доступу: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>.
17. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В. І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матер. міжвуз. наук.-практ. конф. – Харків : ОВС, 2002. – С. 3–8.
18. Дубасенюк О. А. Основы теории и практики профессиональной виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк. – Житомир, 1994. – 187 с.
19. Павлютенков Е. М. Профессиональное становление будущего учителя / Е. М. Павлютенков // Советская педагогика. – 1990. – № 11. – С. 64–69.
20. Алексеева Л. П. Интеграционные процессы в образовании и профессионализм преподавателей высшей школы / Л. П. Алексеева, Н. С. Шаблыгина // Содержание, формы

и методы обучения в высшей школе : аналитические обзоры по основным направлениям развития высшего образования. – Москва : НИИВО, 2003. – Вып. 10. – 52 с.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2017.

Масич В. В. Дефиниция “профессиональная компетентность” как педагогическая категория

В теории педагогического образования достаточно основательно осуществлено изучение профессиональной компетентности как совокупности профессионально обусловленных требований к педагогу и употребляется с такими терминами, как “квалификационная характеристика”, “профессиограмма личности”, “профессиональная готовность”, “профессионализм” и т.д. Профессиональная компетентность педагога представляет собой единство теоретической и практической готовности к осуществлению педагогической деятельности, характеризующий его профессионализм. Существуют различные классификации видов профессиональной компетентности: предметная, методическая, диагностическая, инновационная и исследовательская; специальная, социальная, личностная, индивидуальная, экстремальная и т.д. Педагогическая компетентность предполагает, что человек, который является профессионалом в области педагогики, способен рационально использовать всю совокупность цивилизованного опыта в процессе обучения и воспитания – следовательно, в достаточной мере владеет способами и формами целесообразной педагогической деятельности и отношений.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионализм, профессиональная готовность, профессиональная квалификация, профессиональное мастерство, профессиограмма личности, профессионально-педагогическая компетентность.

Masych V. The Definition of “Professional Competence” as a Pedagogical Category

In theory of pedagogical education done thoroughly enough professional competence, meaning a set of specified professional requirements for teacher and used with terms such as “qualifying characteristics”, “professiogram personality”, “professional readiness”, “professionalism” and so on. The above categories define educational connotations and used in different contexts, describing the same problem. The professional competence of the teacher is a unity of theoretical and practical readiness to implement educational activities that characterizes his professionalism; set of professional competencies related to the different forms of employment, educational activities, preparation for classes and more. There are different classification of professional competence, substantive, methodical, diagnostic, research and innovation; education, social, personal, individual, extremes. Teacher competency provides that a person who is a professional in the field of pedagogy, able to efficiently use the totality of civilized experience in training and education, and therefore has a sufficiently purposeful ways and forms of educational activities and relationships. Professional and pedagogical competence is a set of skills of future teachers in a special way to structure scientific and practical knowledge to solve professional tasks, the components of which are: competence in the theory and techniques of the educational process, its goals, objectives, principles, patterns, content, methods, forms methods; competence in specialized subjects and knowledge of how to make the process of education and content are leading the way education students; social and psychological competence in the field of communication; differential psychological competence in motives, abilities, orientation; autopsychological competence in the advantages and disadvantages of professional and personality.

Key words: professional competence, professionalism, professional readiness, professional qualification, professional skills, professiogram personality, professional and pedagogical competence.